

Н. Є. Бабенко,
здобувач кафедри морського та митного права ОНЮА

ДЕРЖАВНА І МУНІЦИПАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ НА СУДНА МОРСЬКОГО ФЛОТУ

Постановка проблеми. З початку 90-х рр. почалась розбудова України як незалежної держави. Вважаючи, що зміни торкнулись в першу чергу політичних та економічних напрямів розвитку держави, не можна не відмітити, що вони мали бути закріплені в законодавстві, як у формальному вираженні шляхів реалізації цих напрямів. Ці зміни торкнулися всіх галузей суспільних відносин, і що важливо — визначили новий підхід до права власності.

По-перше, одним з основних важелів, що визначає правову регламентацію суспільних відносин є визначення можливості суб'єкта відносин щодо можливості розпоряджатися річчю або майном, іншими цивільними правами (наприклад, правом землекористування, інтелектуальної власності). Враховуючи останні практичні наслідки правової регламентації цієї проблеми (прийняття нового Цивільного кодексу України та новели українського законодавства — Господарського кодексу України), необхідно відмітити, що питання реформування права власності набули нового вигляду, що потребує осмислення та аналізу цього аспекту у світлі вже існуючих нормативно-правових актів, наприклад, Кодексу торговельного мореплавства України, оскільки в Україні виникли не тільки державні, але й муніципальні судноплавні компанії.

Аналіз досліджень і публікацій. Є. О. Харітонов та Н. О. Саніахметова визначають, що право власності закріплено у якості єдиного, офіційно визнаного первинного майнового права. Але й існує і інша точка зору (А. В. Венедиктов), що до майнових прав відноситься право оперативного управління. Однак перші автори відносять це право до вторинних (тобто похідних майнових прав) [1].

Суб'єктами права власності за діючими нормативно-правовими актами є народ України, громадяни (фізичні особи), юридичні особи, держава. Дозволяється об'єднання права власності, тобто власність може бути спільною (частковою або сумісною) [2; 3; 4; 5].

До державної власності віднесено майно, що належить державі Україна, це право від імені держави здійснюють відповідні органи державної влади: Кабінет Міністрів України, і, за його уповноваженням, центральні та місцеві органи виконавчої влади.

Вважаючи, що держава є носієм права власності, необхідно звернутись до поняття «держави» взагалі, щоб визначити, які функції, як носія права власності, наявні цьому утворенню.

Так, наприклад, російський політолог М. І. Байтін визначає: «Государство — это организация политической власти, необходимая для выполнения как сугубо классовых задач, так, и общих дел, вытекающих из природы всякого общества» [6]. Автори навчального посібника «Основы государства и права»

визначають, що «...современное государство — это политическая организация, обладающая властными полномочиями по управлению территориально организованным населением...» [7].

О. Ф. Скакун визначає державу як «...суверенную политико-территориальную организацию общества, обладающую властью, которая осуществляется государственным аппаратом на основе юридических норм, обеспечивающих защиту и согласование общественных, групповых, индивидуальных интересов...» [8].

Беручи до уваги вищенаведене, держава, здійснюючи функцію власника, має враховувати, що це право є об'єктом сумісної власності, воно має бути підконтрольне народові, що проживає на суверенній території, та використовуватись в інтересах всього народу цієї держави.

Необхідно також, поперед визначенням суб'єкта муніципальної влади, дати визначення самої муніципальної влади та її власності, оскільки ані Конституція України, ані інші законодавчі акти цього не визначають.

«Муніципалітет (commune, munici pio, comune) — автономна адміністративна одиниця, що об'єднує спільність жителів з певними інтересами або населений центр «з організованим будівництвом, комунальним обслуговуванням і своєю власною адміністрацією» [9].

Так, автори підручника «Муніципальне право України» вказують, що Конституція України не використовує термін «муніципалітет», під яким, як правило розуміють сукупність виборних органів системи місцевого самоврядування, «муніципальне утворення» — міське чи сільське поселення, в межах яких здійснюється місцеве самоврядування та існує муніципальна власність... [10].

Важливо, що Основним Законом України визначено, що як одна із форм власності закріплюється комунальна власність — територіальних громад сіл, селищ, міст.

Але, не зважаючи на те, що дослідженню таких форм власності, як державна та муніципальна присвячено багато праць, втілення та розробка питання права власності на судна морського флоту не знайшла свого відображення в українській правовій науці.

Формулювання цілей статті. Враховуючи вищенаведене, з метою дослідження деяких особливостей права власності держави та місцевих громад на судна морського флоту необхідно:

- по-перше, визначити суб'єкт, щодо якого спрямовано право власності;
- по-друге, встановити основні особливості регулювання права власності суб'єктів дослідження.

Викладення основного матеріалу.

Конституцією України, прийнятою у 1996 р., визначено (ст. 13 та 41):

1. Територіальну суверенність власності українського народу.
2. Суб'єктів, що здійснюють право власності від імені українського народу.
3. Можливість кожного громадянина використовувати природні об'єкти у відповідності до закону.
4. Те, що право власності є водночас обов'язком.

5. Рівність суб'єктів права власності перед законом.

6. Гарантовано захист права власності державою.

Окрім цього виділено державну, комунальну та приватну власність [3; 11].

Необхідно відмітити, що положеннями нового Цивільного кодексу (ст. 316) право власності визначено як право особи на річ (майно), яке вона здійснює згідно закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Але, в новому Цивільному та Господарському кодексах України передбачено, що існує правовий режим майна — встановлений правовими засобами порядок та умови набуття (привласнення майна), здійснення суб'єктами господарювання правочинів володіння, користування, розпорядження майном, реалізації функції управління майном, а також його правової охорони [2; 4; 5].

Тому новітнє законодавство встановлює вторинні види майнових прав на судна морського флоту, як право господарчого ведення, право оперативного управління, також право оперативного використання такого майна.

Відповідно до положень Конституції України, нового цивільного законодавства, держава та територіальні громади є суб'єктом цивільних відносин шляхом утворення юридичних осіб публічного та приватного права.

У 1991 р. було прийнято один з найважливіших законів України — «Про власність» (07.02.1991), а також внесено відповідні зміни у Цивільний кодекс України 1963 р. (втратив силу з 1 січня 2004 р. з набранням чинності нових Цивільного та Господарського кодексів України) [3; 4; 5].

Ці нормативні акти визначають(ли) право власності на судна морського флоту, як врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження цим майном у відповідності до ст. 16 Кодексу торговельного мореплавства України [12].

Таким чином, необхідно відмітити, що, як державна власність, так і муніципальна (комунальна власність) є перш за все формою сумісної власності, що має деякі особливості при його закріпленні та реалізації, з урахуванням вищезначених обов'язків.

Відповідно до Кодексу торговельного мореплавства України (ст. 15) під судом розуміється «самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується:

1) для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі;

2) для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо);

3) для наукових, навчальних і культурних цілей;

4) для спорту;

5) для інших цілей [12].

Тобто судно є суб'єктом права власності, що використовується для здійснення діяльності на водних просторах.

До встановлення незалежності нашої держави існуюче законодавство колишнього СРСР встановлювало такі форми власності на судна: державну, колективну або особисту.

Це визначили автори підручника «Морское право»: «В соответствии с Конституцией СССР (ст. 6) и ст. 19 КТМ СССР суда находятся в собственности государства либо в собственности колхозов, иных кооперативных или общественных организаций» [13].

Ще за років колишнього СРСР існувало право сумісної власності, яке відрізнялось від державної, але це право не було визначено, як право територіальних громад («муніципій»). В наш період, з урахуванням вище проведеного аналізу можна констатувати, що поширено коло юридичних осіб, які є суб'єктами права власності на судна морського флоту, а також змінено фактичну термінологію видів права власності.

З метою порівняння правового регулювання права власності за основами морського права візьмемо, як приклад, основи регулювання в Російській Федерації. Так, ст. 12 Кодекса торговельного мореплавства РФ визначає, що:

«1. Суда могут находиться в собственности: граждан и юридических лиц; Российской Федерации, субъектов Российской Федерации; муниципальных образований».

Але є обмеження щодо суден з ядерними енергетичними двигунами. Вони можуть знаходитися тільки у власності РФ [14].

Відповідно до цього можна констатувати, що визначено перелік осіб, що є суб'єктами права власності на судна, а також встановлено виключення у вигляді суден із ядерними силовими установками.

Український законодавець у ст. 16 Кодексу торговельного мореплавства України (з урахуванням новел майнових прав) пішов у своєму основному акті з морського права далекоглядніше, та визначив, що судна України можуть перебувати у всіх формах власності, із тим же застереженням, що й російські законодавці (щодо суден з ядерними двигунами).

Висновки. По-перше, встановлюючи фактичні форми наявності муніципальної та державної форми власності на судна, можна констатувати, що національними нормами передбачено можливість існування видів майнових прав, що не заперечують праву власності, але встановлюють інші режими такого права — режим використання цього права іншими особами, та закріплюють вторинні майнові права законодавчо.

По-друге, право державної власності на судна морського флоту є правом всього українського народу, тобто загальним видом публічного права, а право власності територіальної громади — публічним правом частини українського народу (тої частини, що проживає на визначеній території держави), тобто публічним правом юридичної особи нового типу.

По-третє, існують обмеження щодо знаходження суден морського флоту у комунальній власності — це судна з ядерними двигунами, які можуть бути тільки у власності держави.

Література

1. Харитонов Е. О., Сапіяхметова Н. А. Гражданское право. — К.: АСК, 2001. — С. 66, 284.
2. Хозяйственный кодекс Украины: Комментарий. — Х.: Одиссей, 2004.
3. Цивільний кодекс України. — К.: Юрінком Інтер, 1997.
4. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11, 28 берез.
5. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11, 28 берез.
6. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. П. И. Матузова, А. В. Малько. — М.: Юристъ, 2001. — С. 51.
7. Основы государства и права: Учеб. пособие. — О.: Астропринт, 1997. — С. 11.
8. Скакуп О. Ф. Теория государства и права. — Х.: КОПСУМ, 2000. — С. 42.
9. Місцеве самоврядування в Україні: Муніципальне право: Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. — К., 2000. — С. 73.
10. Муніципальне право України: Підручник / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С. 5–6.
11. Конституція України. — О.: Астропринт, 1999.
12. Кодекс торговельного мореплавства України. — К.: Юрінком Інтер, 1997. — С. 48.
13. Жудро А. К., Джавад Ю. Х. Морское право. — М.: Транспорт, 1974. — С. 55.
14. Кодекс торгового мореплавания РФ. — М.: Ось-89, 1999. — С. 7.